

Grímsnes- og Grafningshreppur
Félagsheimilinu Borg
801 SELFOSS

Garðabær, 26. apríl 2024
Málsnúmer: 202403-0040
BK

Efni: Hraunborgir - Deiliskipulag frístundabyggðar í landi Hraunkots

Vísað er í tölvubréf frá Grímsnes- og Grafningshreppi sem barst í gegnum Skipulagsgátt þann 14. mars 2024. Þar er óskað eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar Íslands vegna tillögu að nýju deiliskipulagi fyrir Hraunborgir. Um er að ræða endurskoðun deiliskipulags.

Deiliskipulagssvæðið nær yfir hluta jarðarinnar Hraunkots. Svæðið skiptist áður í tvö deiliskipulagssvæði fyrir frístundabyggð við Hraunborgir, samþykkt 20. desember 2007, samtals um 468 ha að stærð. Á loftmyndum má sjá að stór hluti svæðisins er enn óbyggður en alls er gert ráð fyrir 346 lóðum fyrir frístundahús.

Markmið nýs deiliskipulags eru eftirfarandi:

- Að sameina tvær eldri deiliskipulagsáætlanir í eina þar sem aðeins ein aðalaðkoma er fyrir svæðið. Jafnframt þarf að skipuleggja nýja rýmingarleið fyrir neyðartilvik.
- Að skapa heildarsýn fyrir svæðið, sem tekur mið af náttúrulegu umhverfi staðarins, með samræmdum skilmálum fyrir allar lóðir.
- Að skipuleggja góðar gönguleiðatengingar um allt svæðið.
- Að nýta betur opin svæði til uppbyggingar frístundahúsa.
- Að stuðla að betri nýtingu þjónustusvæðisins.
- Að skapa möguleika á stækkun golfvallar svæðisins.

Náttúrufræðistofnun hefur kynnt sér tillöguna og vill koma eftirfarandi athugasemdum á framfæri:

Suðurlandsundirlendið frá Markarfljóti vestur að Hellisheiði hefur verið skilgreint sem mikilvægt fuglasvæði, m.a. vegna gífurlega hás þéttleika vaðfugla sem flestir teljast til svokallaðra ábyrgðartegunda Íslands. Er þá miðað við að um eða yfir 20% af Evrópustofni viðkomandi tegundar nýti Ísland til varps eða komi hér við á ferðum sínum. Umrætt svæði er einnig það dreifbýli sem er undir hvað mestu álagi á Íslandi og eru ýmsar hættur sem stöðja að vaðfuglum á svæðinu, einkum landnotkun sem leiðir til þess að búsvæði þeirra skerðast en langflestar vaðfuglategundir eru háðar opnum, fremur snöggglendum búsvæðum.¹ Talningar á Suðurlandi benda til þess að fækkun sé að eiga sér stað hjá nokkrum tegundum og gætu umsvif mannsins átt þar hlut að máli.²

Ísland er aðili að alþjóðlegum samningum um verndun lífríkis og þar ber hæst samningur Sameinuðu Þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni (Convention on Biological Diversity),

¹ Tómas Grétar Gunnarsson 2020. Búsvæði og vernd íslenskra vaðfugla. Náttúrufræðingurinn 90 (2–3) bls. 145–162.

² <https://moi.hi.is/is/mofuglar>

Bernarsamningurinn um verndun tegunda og vistgerða í Evrópu, og AEWA-samningurinn um farfugla. Með aðild sinni hefur Ísland skuldbundið sig að tryggja verndun tegunda og er afar brýnt er að huga að þessum skuldbindingum.

Náttúrufræðistofnun gerir ekki sérstaklega athugasemd við það að tvö aðliggjandi deiliskipulagssvæði, sem þegar hafa verið samþykkt, séu sameinuð í eitt. Hins vegar er miður að til standi að fjölga svo mjög frístundahúsum á lítt röskuðu mólendi sem er auk þess á hrauni sem nýtur sérstakrar verndar skv. 61. gr. náttúruverndarlaga nr. 60/2013.

Gera má ráð fyrir að þéttleiki vaðfugla á skipulagssvæðinu sé mikill, einkum heiðlóu og spóa en mólendi er kjörlandi fyrrnefndu tegundarinnar og hefur verið skert mikið á Suðurlandi. Auk þess að fela í sér beint búsvæðatap fyrir vaðfugla, þá hafa rannsóknir sýnt fram á að frístundabyggðir hafa einnig neikvæð áhrif á þéttleika vaðfugla í grennd við þær.¹

Innan sveitarfélagsins hefur mikið landflæmi verið skilgreint sem annað hvort frístundabyggð eða skógrækt en hvoru tveggja getur falið í sér gríðarlegt búsvæðatap fyrir vaðfugla. Náttúrufræðistofnun vill því ítreka að mikilvægt er að sveitarfélagið marki sér stefnu um verndun búsvæða vaðfugla til að tryggja viðunandi verndarstöðu þessara tegunda til framtíðar, m.a. með því að leggja mat á samlegðaráhrif ólíkra framkvæmda og leitast við að hlífa sem stærstum, samfelldum svæðum við frekari mannvirkjum og skógrækt.

Í því sambandi er bent á greinina *Búsvæði og vernd íslenskra vaðfugla*² en allir sem koma að skipulagsmálum í dreifbýli ættu að kynna sér efni þessarar greinar. Helstu þættir sem geta stuðlað að vernd vaðfugla eru dregnir saman í töflunni hér að aftan.

Virðingarfyllst,

Borgný Katrínardóttir
Líffræðingur, svið náttúruverndar

¹ Pálsdóttir, A. E., Alves, J. A., Gill, J. A., Pálsson, S., Méndez, V. & Gunnarsson, T. G. 2024. Introduction of summer houses into semi-natural habitats: impacts on ground-nesting birds. *Animal Conservation*. <https://doi.org/10.1111/acv.12938>

² Tómas Grétar Gunnarsson 2020. Búsvæði og vernd íslenskra vaðfugla. *Náttúrufræðingurinn* 90 (2–3) bls. 145–162.

Einfölduð tafla úr greininni *Búsvæði og vernd íslenskra vaðfugla*. Þættir sem geta stuðlað að ákjósanlegri verndarstöðu íslenskra vaðfuglastofna. Tillögurnar nýtast einnig mörgum öðrum hópum íslenskra fugla. Nánari útskýringar eru í meginþexta greinarinnar

Landgerðir	Aðgerðir
Opið land	Vaðfuglastofnar þrífast á opnu landi af ýmsum gerðum. Mikilvægt er að hafa sem stærst svæði á láglandi með sem minnstu af mannvirkjum og hávöxnum gróðri. Samanlögð áhrif þessa loka landslaginu og valda því að vaðfuglastofnum hnignar. Skilyrði fyrir vaðfugla fylgja hóflegri sauðfjárbætur og hefðbundinn sauðfjárbúskapur er líklega víða ein af forsendum fyrir sterkum vaðfuglastofnum.
Votlendi	Vernd og endurheimt votlendis er mikilvæg þar sem við verður komið. Votlendi er mikilvægt vaðfuglum og öðru dýralífi langt út fyrir mörk sín. Víða er hægt að viðhalda tjörnum og blautum blettum, og jafnvel búa til slíkt votlendi innan um land sem er í notkun, t.d. landbúnaðarland
Fjörur	Gagnlegt er að takmarka umferð manna og gæludýra um fjörur á fartíma á vorin og á varptíma (apríl-júlí) þar sem saman fara fuglarík svæði og mikil umferð, s.s. nálægt þéttbýli og við ferðamannastaði.
Áreyrar og sandar	Hálfrónar eyrar og sandar á nokkrum afmörkuðum svæðum á landinu, oft meðfram ám og sjó, eru búsvæði verulegs hluta af heimssstofni spóa og fjölda annarra vaðfugla. Í bráð eru þessi svæði í hættu vegna ágengra tegunda, einkum lúpínu, og í lengd vegna loftslagsbreytinga og stýringar vatnsfalla. Rík ástæða er til að vernda verðmætustu svæðin fyrir landnámi lúpínu og fleiri hávaxinna jurta. Hér má til dæmis nefna eyrar meðfram ám á Suðurlandi og sanda við Öxarfjörð og Úthérað.
Skógrækt	Skógrækt, og önnur ræktun hávaxinna plantna, er skilvirk leið til að fækka vaðfuglum og er því mikilvægt að huga að skipulagi skógræktar bæði innan jarða en ekki síður á landsmælikvarða. Við skógrækt ætti að kappkosta að planta frekar færri og stærri skógum en fleiri og minni til að lágmarka lengd skógarjaðars þar sem skógarreitir minnka þéttleika vaðfugla langt út fyrir skógarmörk. Plöntun í halla og á sem minnst grónu landi lágmarkar einnig neikvæð áhrif skógræktar á flesta vaðfugla. Mest er af vaðfuglum á frjósömum og grónum láglandissvæðum og á slíkum svæðum hefur skógrækt mest áhrif á vaðfugla.
Landbúnaðarland	Landbúnaðarland er hagfelld sumum tegundum vaðfugla en mikilvægi þess virðist fara nokkuð eftir því hvað er í næsta umhverfi. Mikilvægt er að hlífa úthaganum í grennd við landbúnað sem mest fyrir öðru raski en hóflegri beit. Órækt í kringum ræktað land, s.s. breiðir óslegnir kantar í kringum spildur, gagnast sem hreiðurstæði. Mikilvægt er að viðhalda tjörnum og votlendi í kringum landbúnaðarland. Líklegra er að ungar sleppi þegar tún eru slegin innan frá og út en öfugt.
Mólendi	Mólendi er enn víðáttumikið og stendur undir stórum stofnum vaðfugla á landsmælikvarða. Mólendi á láglandi og lágheiðum er mikilvægast. Suðurland er mikilvægasta landsvæðið fyrir vaðfugla en þar hefur mólendi verið skert mikið, einkum með fristundabyggð og skógrækt. Mikilvægt er að hlífa stærstu svæðunum sem eftir standa fyrir mannvirkjum og ræktun. Þar eru Lyngdalsheiði og Mosfellsheiði í sérflökki sökum stærðar.
Mannvirki	Vaðfuglar forðast háreist mannvirki, s.s. byggingar og vindmyllur, rétt eins og hávaxinn gróður og vegi. Best er að áhrifasvæði slíkra umsvifa skarist sem mest til þess að þau hafi áhrif á sem minnst flatarmál af búsvæðum vaðfugla á opnu landi. Mörk um fjarlægð milli vatns og mannvirkja (50 m) í skipulagsreglugerð eru of knöpp til að tryggja sjálfsagða fuglavernd.

